

بسط علم در زندگی

مجید دشتی^۱

چکیده

شناخت و تعریف علم، کاربردها و ریشه‌های آن از مباحث اصلی و مورد توجه دنیای امروز است. کشور ما نیز برای جا نماندن از قافله علم و بسط آن در زندگی ایرانیان باید هرچه سریع‌تر مواضع، سیاست‌ها، افق‌ها و تدابیر مورد نظرش را تعیین و تبیین نموده و برای به سرانجام رساندن موارد اتخاذی اقدام لازم را به عمل آورد. یکی از مسائل کلیدی در این خصوص احترام به عالم، اندیشمند یا معلم است که احترام به ایشان هم‌تراز احترام به خود علم است. همچنین سیاست‌های بومی‌سازی علم باید مدنظر مسئولان ذی‌ربط و دانشمندان باشد. موضوع دیگر دیپلماسی علم است که مزایای فراوانی از جمله دسترسی به منابع و مهارت‌های جهانی و صرفه‌جویی در هزینه‌ها را در پی خواهد داشت. لزوم رسیدگی به وضعیت آموزش و پرورش و همچنین آموزش عالی با اقداماتی نظیر استقلال مالی وزارتخانه‌های مربوطه پیش‌نیاز پیشرفت عدالت محور در جامعه اسلامی است. تمدن‌سازی توسط علم و احیای تمدن طلایی ایرانی اسلامی از دیگر موضوعات مطروح است که با تغییر نگرش افراد به علم و ایجاد ذهنیت منهای منفعت مادی، قابل دسترس خواهد بود.

کلمات کلیدی: علم، زندگی، پیشرفت، الگو، تمدن‌سازی

^۱دانش‌آموخته کارشناسی ارشد زبان فارسی از دانشگاه خوارزمی تهران dashti_olgou@yahoo.com

مقدمه

علم است که به انسان توانایی، آگاهی و شناخت بخشیده است و توانسته‌ایم دنیای پیرامون و همچنین درون خود را آن‌چنان که باید بشناسیم. هرچند به صورت قطعی نمی‌توان بر قانون‌های علمی کشف شده تکیه کرد اما تا جایی که توانسته‌ایم قانون‌های علمی را به کمک تجربه کشف و تأیید کرده‌ایم و پیش‌بینی حوادث و رویدادهای آتی را در حد بضاعت دانش بشری میسور نموده‌ایم.

اکنون به کمک علم، از زمین و از جغرافیای جهان آگاه شده‌ایم و به دنیای بی‌نهایت راه یافته‌ایم. روابط میان برخی پدیده‌ها را کشف کرده‌ایم و از علت پیدایش بعضی از پدیده‌ها آگاه شده‌ایم.

تأثیر شناخت علمی در زندگی ما شایان توجه بوده است، به نحوی که ابزار و روش‌های جدیدی را برای زندگی یافته‌ایم و به بالطبع زندگی و امور مربوطه آن را آسان‌تر و سریع‌تر پیگیری می‌کنیم. البته علم بیشتر در اشکال مختلف فناوری، در زندگی بشر وارد شده و فناوری امروزه روش علمی پاسخ‌گویی به مسائل زندگی است و صدالبته کاملاً بر علم تکیه دارد.

بشر امید دارد که با پیشرفت سریع و مناسب علم و همگانی شدن آن، روزی بسیاری از ناشناخته‌های دیگر برای انسان شناخته شود و توانایی انسان برای هرچه بیشتر کردن رفاه و سعادت افزایش یابد.

۱- علم چیست؟

علم در فرهنگ ما در قبال معانی متفاوتی چون آگاهی، ادراک، شناخت، فهم و معرفت به کار می‌رود و به دلیل وجود معانی مختلف، ابهاماتی نیز در فهم این واژه وجود دارد. «علم» از واژه لاتین (science) مشتق شده است. علم در معنای اصطلاحی روشی است نظام‌مند درباره نگرش انسان به طبیعت که با روش‌های معین به دست می‌آید و هدف آن برقراری رابطه ثابت بین پدیدارهاست.

بهترین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

برای علم چندین تعریف ذکر کرده‌اند. تعریف نخست، علم را ذیل عنوان کار دانشمند تعریف می‌کند و به نوعی پاسخ به این پرسش است که « دانشمند کیست؟ » واضح است که دانشمند کسی است که به کار علم مشغول است که البته تعریف ناقصی است. در نظرگاه دوم بیان داشته‌اند که هیچ تمایزی میان علم و فناوری نیست. اما باید توجه داشت که علم و فناوری الزاماً دو روی سکه نیستند و بخش قابل توجهی از علم هیچ‌گونه کاربردی در فناوری ندارد. در تعریف سوم علم به مثابه هر آنچه درست و نیکوست، هر آنچه خیر است و صحیح، تعریف می‌شود. مانند استفاده عامیانه از کلمه علمی که بیشتر به معنای این است که موضوع یا کار مورد نظر به شکل صحیح و درست است که البته این تعریف نیز مورد توجه نیست. چهارمین تعریف، نهاد دانستن علم است. علم حمایت دولت‌ها، منابع مالی سازمان‌های اقتصادی و تسهیلات دانشگاه‌های بزرگ و سازمان‌های آموزشی دیگر را به دست آورده و این امر نشانه و نتیجه نهادی شدن علم در فرهنگ جوامع انسانی است. (کسرای، ۱۳۹۵) البته در ایران هنوز علم به عنوان یک نهاد بومی و اجتماعی شکل نگرفته است و یافته‌های علمی توسط گروه‌های مختلف درک نمی‌شود و فهم کافی و شایسته از علم عمومیت نیافته است. تصمیم‌گیران کشور چه در بخش دولتی و چه در بخش خصوصی ماهیت علم و نقش آن را در پیشرفت کشور و حل بحران‌های حال و آینده هنوز درک نکرده‌اند. (نوریان، محمد، جهانگیر، نرجس، ۱۳۹۶)

باید به هر کس حسب فراخور توانایی او امکان داده شود. اگر قانونی گذاشته شود و کسی نتواند از آن بهره‌برداری کند پیشرفت خوبی حاصل نمی‌شود. بنابراین باید ظرفیت‌سازی علمی در اولویت امور قرار داده شود. لازم است که توجه داشته باشیم که اگر امروزه سیستم‌های یکپارچه در کشور ایجاد نکنیم و نداشته باشیم نمی‌توانیم پیشرفت واقعی و لازم را داشته باشیم.

۲- پیوند علم و عالم

نکته کلیدی اینجاست. علم به منظور پیشرفت به شأن و جایگاه و ارج و قرب نیازمند است که یکی از مهم‌ترین لوازم آن خود عالم و نیازها و اختیارات اوست. زیرا علم و عالم پیوند ناگسستنی با یکدیگر دارند و چنانچه به عالم امکانات و اعتماد داده نشود در حق عالم و علم ظلم شده و در نتیجه علم رشد نخواهد کرد. تحقیر عالم و علم امر خطرناکی است. «یرفع الله الذین آمنوا منکم و الذین اوتوا العلم درجات» (مجادله ۱۱)

بهترین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

خداوند متعال در آیه شریفه فوق بشارت می‌دهند که اگر برای انسان با ایمان درجه است، برای مؤمن عالم درجات خواهد بود که قطعاً به معنی قرب یافتن بیشتر عالم در نزد پروردگار است. همچنین پیامبر در این خصوص می‌فرماید: «طالب العلم بین الجهال کالحیّ بین الاموات» طلب کننده دانش در میان نادانان، مانند زنده در بین مردگان است. (بحار الانوار ۱ / ۱۸۱) که نشان‌دهنده و نمایانگر منزلت عالم در میان مردم و جامعه است.

جراحی بینش و نگرش نسبت به آموزش و پرورش با مطالعه تطبیقی کشورهای پیشرفته، مقدمه و پیش‌نیاز پیشرفت عدالت محور جامعه اسلامی می‌باشد. امروزه گستره عملکردی و کارکنان زیاد وزارت آموزش و پرورش بهانه‌ای شده است تا تأمین اعتبارات لازم برای دولت مقدور نگردد و رضایت شغلی در این وزارتخانه در حد مورد انتظار نظام مقدس جمهوری اسلامی نباشد. لذا اقدامات راهبردی در راستای استقلال مالی آموزش و پرورش یک ضرورت می‌باشد. منظور از استقلال مالی وجود منابع مالی و اعتباراتی خارج از بودجه عمومی دولت برای هزینه کردن در این وزارت خانه می‌باشد تا از پرسنل این وزارتخانه‌ی مولد منابع انسانی، فکر، اندیشه، بینش و منش در حد شأن ایشان حمایت گردد. (زلفی گل، محمدعلی ۱۳۹۶)

رهبری در این خصوص می‌فرماید: «نخبگان - جوان‌ها، بخصوص جوانان نخبه- هدایای نفیس الهی هستند به یک ملت و یک کشور. همه‌ی کشورها از چنین هدایایی، با این حجم، با این گستردگی، با این عدد فراوان برخوردار نیستند. این یکی از خصوصیات کشور ما است که در آن استعدادهای انسانی، با کیفیت خوب و کمیت فراوان وجود دارد؛ این جزو خصوصیات کم‌نظیر کشور ما است؛ این یک هدیه‌ی الهی است، هدیه‌ی بسیار نفیس و باارزشی است. نتیجه این است که مسئولان کشور بایستی این امانت‌ها را گرامی بدانند، حفظ کنند، چون این هدیه امانتی است در دست مسئولان؛ امانت نفیس را باید خیلی مراقبت کرد؛ برای حفظ آن، و آن‌وقتی که این امانت قابل رویش و افزایش است، برای رویش و افزایش آن باید احساس مسئولیت کنید.» (بیانات رهبری در دیدار با نخبگان علمی کشور، ۹۵/۷/۲۷)

۳- هدفمند نمودن آموزش و پژوهش

یکی از مهم‌ترین کارهایی که نیاز است برای بسط و توسعه علم در زندگی و جامعه ایرانی مورد توجه باشد این نکته است که باید روشن کردن اذهان مسئولان و مدیران کشور نسبت به مقوله علم و عالم در مسیر درست و

بهترین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

مبارکی قرار بگیرد. در خصوص دانشگاه‌ها که مبنای تولید علم در کشور هستند نیز باید توجه داشت که نباید الگوی واحدی برای تمام دانشگاه‌ها در نظر گرفته شود و همه دانشگاه‌ها نباید کاربردی باشند بلکه بعضی از دانشگاه‌ها باید بر مبنای علم برای علم باشند.

هدفمند کردن آموزش و پژوهش و کاربردی کردن پایان‌نامه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی هدفی ارزشمند است که دغدغه هر شهروند دلسوزی در ایران عزیز اسلامی می‌باشد. بدیهی است که وظیفه سیاستمداران و متولیان امر آموزش و پژوهش نسبت به سایر اقشار جامعه در این خصوص سنگین‌تر است. مروری مختصر به بخش آموزش و پژوهش در کشور بعد از پیروزی انقلاب اسلامی حاکی از بی‌برنامگی در این عرصه می‌باشد.

فرهنگ، قانون و مدیریت حاکم بر آموزش و پژوهش در کشور، بیشتر بر تأمین منافع افراد به‌جای منافع ملی تأکید دارد. بنابراین باید هدایت، حمایت و نظارت بر آموزش و پژوهش در کشور، منافع افراد را با منافع ملی همسو نماید.

آقای دکتر زلفی گل در مقاله‌ای هفت طرح جهت هدفمند نمودن آموزش، پژوهش و فناوری در کشور ارائه نموده‌اند. این طرح‌ها عبارت‌اند از: ۱- طرح بازآفرینی ساختارهای قدیمی و تبدیل آن‌ها به ساختارهای دانش‌مدار نوین، ۲- طرح استقلال مالی وزارتخانه آموزش و پرورش، ۳- طرح انتخاب رشته و پایان‌نامه هدفمند در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری ۴- طرح استخدام هدفمند عضو هیات علمی ۵- طرح اندیشکده و مهندسی آمار کشور ۶- طرح نقشه صنعتی کشور، ۷- طرح اندیشکده و مهندسی قانون. (زلفی گل، محمدعلی، ۱۳۹۶)

اما در مورد آموزش و پرورش؛ آموزش و پرورش زیرساخت اصلی علم و تحقیق در کشور است. زیرساخت‌های کشور خیلی مهم است؛ زیرساخت‌های مهندسی کشور، زیرساخت‌های علمی کشور، زیرساخت‌های ادبی و فرهنگی کشور، این‌ها خیلی مهم است. وقتی در یک کشوری، زیرساخت‌ها در یک بخش فراهم بود، تولید در آن بخش آسان خواهد شد. زیرساخت علم و تحقیق، آموزش و پرورش است. اگر آموزش و پرورش با سیاست‌های خود، با رفتارهای خود و با برنامه‌ریزی‌های درست خود، حرکت درستی را دنبال نکند، این زیرساخت روز به روز بهتر و قوی‌تر خواهد شد و در زمینه‌ی علم و تحقیق که نیاز اصلی و اساسی و بلندمدت و میان‌مدت و کوتاه‌مدت ما است، کشور غنی خواهد شد؛ اهمیت آموزش و پرورش این است. اگر ما آموزش و پرورش را به حال خودش رها کنیم، دقت لازم را

نکنیم و در آموزش و پرورش مشکل درست بشود، این زیرساخت لطمه خواهد خورد؛ آن وقت ضررش دیگر غیر قابل محاسبه است. (بیانات رهبری در دیدار با معلمان، ۱۳۹۶/۲/۱۷)

۴- تمدن‌سازی

لازم است تأکید شود که علم زمانی می‌تواند پیشرفت کند که در مسیر درست و در مسیر چرخه تمدن‌سازی قرار بگیرد. اگر در کشور علوم تجربی را منهای مسیر تمدن‌سازی مورد توجه قرار بدهیم شاید در کوتاه‌مدت توفیقاتی به ظاهر خوب به دست بیاوریم اما در طولانی مدت نمی‌توان علم را در بسترسازی و ایجاد پیشرفت مستقر کرد. این امر نیازمند ساختاری دقیق است و باید یک نظام مشخص و بومی داشته باشیم. یکی از راهکارهایی که می‌تواند مورد توجه جدی به این امر باشد این نکته است که نوع نگرش افراد را به علم بازبینی و اصلاح بکنیم و ذهنیت افراد را به این سمت سوق بدهیم که علم تنها دارای منفعت‌های مادی و دنیایی نیست و دارای حقیقت و کاربردهای دیگری نیز می‌باشد.

تمدن‌های اصلی و ریشه‌دار در طول تاریخ فراز و نشیب‌هایی خواهند داشت ولی هیچ‌گاه ریشه‌های آن خشک نمی‌شود و تنها تضعیف شده ولی غالباً احیا می‌شوند. مهم‌ترین مثال برای ما تمدن طلایی ایرانی اسلامی است. ریشه‌های تمدن ایرانی اسلامی باید ترمیم گردد و دوباره دوران شکوه آن آغاز گردد. ریشه‌های این تمدن در گرو بیداری علمی و جوشش چشمه‌های فناوری است. در این راستا دانشگاه‌های کشور باید پرچم‌دار این حرکت عظیم باشند. (صالحی، جواد، ۱۳۹۴)

باید اذعان داشت تا کنون الگوی آماده و مناسبی برای پیشرفت علمی کشور متناسب با مبانی و زمینه خاص مخصوص به فرهنگ و تمدن ایرانی تهیه نگردیده و این امر سبب شده است که همواره موضوع چگونگی سیاست-گذاری علم و بسط آن در زندگی ایرانیان از چالش‌های اساسی در روند پیشرفت علمی جامعه محسوب گردد.

متأسفانه باید عنوان کرد در نظام آموزش عالی در ایران رابطه علوم تجربی و علوم انسانی دچار یک گسست عمیق شده است و همین موضوع یک شکاف در جهت استفاده از علم برای تمدن‌سازی ایجاد کرده است. علم در واقع یک

بهترین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

ساختار غیر شبکه‌ای یافته است (رشد جزیره‌ای) و از حالت ساختارمند و محرکی قوی برای تمدن‌سازی فاصله یافته است.

مشکل و مسئله اصلی در ایجاد این شکاف و گسست این موضوع بود که علوم تجربی گمان می‌کرد به تنهایی برای پاسخ‌گویی به نیازهای بشری کافیست و نوعی خودشیفتگی دروغین پیدا کرده و علوم انسانی را نه تنها هم‌تراز که بسیار پایین‌تر از خود می‌دید. راهکار صحیح آن است که محرومیت بی‌ارتباطی با علوم انسانی توسط علوم تجربی به کنار گذاشته شود تا موجبات رشد و شکوفایی هر دو فراهم گردد.

اگر ما در پی احیای تمدنی هستیم که باید در برابر تمدن غرب ایستادگی کند و موجبات شکوفایی را فراهم آورد و مظاهر خود را در تعالی فطرت انسان و نه توسعه طبیعت او جستجو کند، پس باید طبقه‌بندی‌ای ارائه کنیم که توان آن را داشته باشد تا پذیرای تحقق تمدن نوین اسلامی باشد و با جلوگیری از رشد نامتوازن علوم، به مقابله با آفاتی که تمدن غرب با آن روبرو شده است، برود؛ لذا عالمان و جستجوگران علم را به دو دسته تعالی طلب و توسعه‌طلب تقسیم کرده و با ارائه راهکار اجرایی کردن آن در ترسیم نقشه جامع علمی کشور سعی شود تا راه را برای تحقق تمدن نوین اسلامی هموار سازیم. (مصطفوی فرد، حامد، ۱۳۹۶)

۵- بومی‌سازی و کاربردی علم

یکی از راهکارهای پیوند علوم تجربی و علوم انسانی در کشور ما بومی‌سازی علم است. این فرآیند البته باید حول مسائل اصلی هر بخش و بر اساس نیازهای و تقاضاهای مربوطه روندی رو به جلو را بگزیند. به این منظور قبل از بومی‌سازی، باید مسیر کاربردی شدن برای آن فراهم شود. اگر در کاربرد با فرهنگ ما تعارض داشت خود را نشان خواهد داد و به عقب رانده می‌شود. اگر اجازه دهیم علم به صورت طبیعی رشد کند هر جا که این رشد ناکارآمد باشد و با جامعه و فرهنگ همخوانی نداشته باشد خود به خود به کنار می‌رود و چنانچه اصلاح لازم باشد این امر نیز میسر خواهد شد.

در بعضی از مفاهیم در حوزه کاربردی‌سازی علم باید بسیار دقت کرد که عدم کاربردی‌سازی دلیل بر ضعف علم نیست. پیش‌فرض‌های زیادی که وجود دارد مانع از راحت‌تر اندیشیدن و طی شدن فرآیندهای توسعه علم می‌شود.

بهترین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

مکانیسم‌ها و سازمان‌های بررسی و داوری طرح‌ها اعم از صندوق پژوهشگران، پژوهشگاه‌ها، قطب‌های علمی و ... متعدد هستند. اما دلایل عدم موفقیت را باید در مباحث بنیادی‌تری جستجو کرد.

طبق قانون بقا هیچ کاری بدون هزینه نیست. حتی گرفتن طرح‌ها از شهروندان هم هزینه‌های خود را دارد. باید در این زمینه تأمل کرد.

آنچه در عرصه علم و کاربردی کردن و در نهایت تمدن‌سازی به وسیله آن مفقود شده است، جایگاه تجربه و مهارت است که می‌توان آن را فناوری نیز نامید. باید توجه داشت که در حال حاضر در کشور سرمایه اصلی اکثر شرکت‌های بزرگ تجربه و مهارت است و نه دانش.

هیچ برنامه آموزشی و پژوهشی تولید نشده است مگر آنکه برای آن اهداف زیادی متصور شده است. سؤال کلیدی اینجاست که اهداف را باید از کجا استخراج کرد؟ و مبانی استخراج هدف چیست؟ همچنین باید توجه داشت که در کنار هدف، ارزش نیز مطرح می‌شود. آیا ما آموزش و پژوهش ارزش‌مدار هم نیاز داریم یا خیر؟ آیا یک هدف غایی برای آموزش و پژوهش در جامعه ما وجود دارد؟ اگر پاسخ مثبت است باید این غایت را از کجا استخراج کرد؟ این‌ها پرسش‌های بنیادینی است که به ذهن متبادر می‌شود.

اینکه در بعضی شرکت‌ها بخش R & D رشد نمی‌کند به این دلیل است که نیروی محقق زنده ندارند. اگر نگاه خود را تغییر دهیم دانشجویان دکتری نه تنها تهدید محسوب نمی‌شوند بلکه فرصت‌هایی هستند که باید از آن‌ها استفاده کرد.

بیکاری دانشجویان دکتری یکی از مهم‌ترین زنگ خطرهای جامعه در آینده نزدیک است. اگر جامعه نتواند تعداد زیاد دانشجوی دکتری را جذب نماید افتخار کردن بدان‌ها بیشتر جنبه تراژدی دارد و نباید به داشتن صدها هزار دانشجوی دکتری افتخار کرد. شاید در خوش‌بینانه‌ترین شکل ممکن ۳۰ درصد از این دانشجویان جذب بازار کار می‌شوند.

گاهی بیان می‌شود که مقاله‌نویسی را کنار بگذاریم و مقاله‌نویسی را باید تعطیل کرد. این طرز برخورد و فکر خطرناک است. اگر بخواهیم علم را بسط ندهیم و کنار بایستیم و در تولید علم مشارکت نداشته باشیم هیچ وقت

بهترین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

نمی‌توانیم امور را به جلو پیش ببریم. اگر ما فناوری، صنعت و پیشرفتی داشته باشیم که از علم سرچشمه و نشأت نگرفته باشد، نه تنها عقب می‌مانیم بلکه ممکن است پسرفت نیز داشته باشیم. اگر علم لازم را بومی نکنیم و نداشته باشیم، به خارج وابسته می‌شویم و مجبور می‌شویم که فناوری را وارد کنیم. واردات در این حد و به این شکل، می‌تواند از خطرناک‌ترین و معضل‌سازترین نوع واردات باشد.

در دانشگاه‌های جدی خیلی از اساتید به خاطر عشق به علم و نه حقوق آن مشغول به کار هستند. مسئله ما نبود یک انقلاب علمی یا بیداری علمی در جامعه است.

به دلیل عدم تبیین صحیح علم برای مسئولین و مردم و همچنین عدم تعریف درست از آن می‌توان گفت علم و ساختار آن در کشورمان دچار نوعی فروپاشی شده است. ایجاد بیداری علمی در جامعه به نحوی که لایه‌های مختلفی از افراد در آن درگیر باشند به حل مسئله کمک شایانی خواهد نمود.

برای حل مسئله ما به شدت نیازمند راهکارهای کوتاه‌مدت و میان‌مدت هستیم. ساماندهی نیاز اصلی فضای آشفته و پراکنده است. ما غیر از این لایه‌ها باید قدری به لایه‌های عمیق‌تر رجوع کنیم. اما این رجوع نباید به معنای گسست باشد.

نگاه به علم اصیل از دو منبع سرچشمه می‌گیرد:

الف. تولید علمی که از جنس آفرینش است. علمی که رموز خلقت را بیان می‌کند و نقطه شروع تمدن‌سازی بشر است. علم، مرز مشترک خالق و مخلوق است و خداوند آموزش را از طریق علم به مخلوق ارائه می‌دهد.

دانشمندان مسئول درک اسرار هستی‌اند. «و من آیاته خلق السموات و الارض و اختلاف السنتکم و الوانکم ان فی ذلک لآیات للعالمین» (روم، ۲۲)

«و از آیات او آفرینش آسمان‌ها و زمین و تفاوت زبان‌ها و رنگ‌های شماست؛ در این، نشانه‌هایی است برای عالمان.»

بهشتین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

ب. تولید علم از جنس تفکرات عمیق بشری. این علم همان علوم مهندسی است که شالوده توسعه در دنیا می‌باشد. مدیریت علمی دانشگاه‌های برتر کشور باید به فکر تدوین نقشه‌های استراتژی علمی بلند مدت باشند. (صالحی، جواد، ۱۳۹۴)

شاید اولین عالم علوم انسانی فرانسیس بیکن بوده است. فرانسیس بیکن چند جمله کلیدی دارد. اولین جمله کلیدی ایشان این است: ما از بهشت رانده شده‌ایم که آن را جدایی یا فصل اول می‌نامیم. جمله دوم این است: باید بهشتی زمینی بسازیم. جمله سوم: برای ساختن بهشت زمینی باید طبیعت را تسخیر کنیم. جمله چهارم: برای تسخیر طبیعت تنها دانش حسی و تجربی مفید است. فرانسیس بیکن دانش را یکپارچه نمی‌داند و فقط دانش حسی و تجربی را دارای اصالت می‌داند و جمله آخر این است که دانش، قدرت است. (معماری ارزش‌های انسانی بر مبنای حکمت، ۱۳۹۲)

امام رحمت... علیه می‌فرمایند: تمدن غرب به پایین‌ترین و نازک‌ترین لایه از لایه‌های این عالم که آن‌هم طبیعت است توجه کرده است. اسلام می‌خواهد به همه لایه‌ها توجه کند و همه را به سوی توحید سوق دهد. فرهنگ حوزه و دانشگاه باید با یکدیگر تلفیق شوند تا عرصه برای توسعه معارف اسلام وسیع‌تر گردد. (بیانات امام خمینی، ۱۳۶۷/۴/۲۹)

باید دقت داشت که زمانی که فلسفه درست وجود داشته باشد علم و دانش رشد می‌کند. از این فلسفه، نظریه استخراج می‌شود. از این نظریه یک مدل خارج می‌شود. سپس از این مدل استراتژی خارج می‌شود. منشأ بعضی از این مطالب مشخص نیست. اگر این فلسفه‌ها تبیین شود کار راحت‌تر خواهد شد.

۶- فرهنگ و فلسفه علم

تا زمانی که فرهنگ در جامعه‌ای تغییر نکند به سختی می‌توان کاری انجام داد. در تمدن اسلامی هم همینطور است. با ورود اسلام، فکر و نگاه به علم تغییر کرد. با درست شدن زیرساخت‌ها، تمدن اسلامی بعد از سه قرن شکل گرفت. در غرب، فرهنگ‌سازی را فلسفه بر عهده گرفت. در جهان اسلام دین این کار را انجام داد. اگر نوع تفکر در

بهترین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

علوم انسانی به طور کلی و فلسفه به طور خاص تغییر نکند کاری از پیش نخواهد رفت. اگر ساختارها تغییر نکنند، کار بنیادی انجام نمی‌شود. بنابراین باید به فکر ساختارهای جدید نیز باشیم.

برای انجام کار بنیادی باید بر روی آموزش و پرورش کار کنیم. فکر و اندیشه در آموزش و پرورش شکل می‌گیرد. بخشی از کار اصلی در بسط علم در عرصه زندگی باید تغییر بنیادی در آموزش و پرورش باشد.

تا زمانی که فلسفه علم خودمان را شکل ندهیم نمی‌توان مسائل دیگر را اصلاح کرد. دانشکده‌های علوم انسانی باید به فکر فلسفه علم خاص ما باشند. برای بومی‌سازی باید زیرساخت‌ها اصلاح شوند. بخشی از فرهنگ همین فلسفه علم ماست.

از آغاز زندگی بشر برای برآورد نیازهای مادی و معنوی حتی انسان پیش از تاریخ، نیاز داشته که زمین را از آسمان جدا نکند و هر دو را با هم در نظر بگیرد. از پنج هزار سال پیش که ما مکتوباتی داریم، ما این نگرش آدم‌ها را در این منطقه ایران کشف کردیم. بنابراین انسان رابطه‌ای با زمین و کیهانشان برقرار کرده و از آن شواهدی بر جا گذاشته است. امروز این شواهد هستند که از رفتار فرهنگی انسان باقی مانده است و بیشتر آن هم اتفاقاً مربوط به حوزه علوم و فنون است. آغاز کشاورزی، آغاز خط، آغاز شهرنشینی همه در منطقه ما شکل گرفته است و شواهد آن وجود دارد. بنابراین ما به عنوان کسانی که در حوزه میراث فرهنگی و با رفتار انسان مواجه می‌شویم، از آغاز زندگی بشر را تا امروز در نظر می‌گیریم، چون همه در پی هم می‌آیند. آن هم به این دلیل است که انسان باید کشاورزی می‌کرده، می‌دانسته چه وقت باران می‌آید، چه وقت درو کند، به دلایل مختلف از اصوات استفاده می‌کرده، روی فلزات کار می‌کرده تا از آن استفاده کند. یعنی در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیستی حتی قبل از آغاز شهرنشینی، نیاز داشتند که شناخت داشته باشند. شناخت نسبت به طبیعت و خودشان، باعث رقم خوردن حوزه‌های علمی و علوم و فنون شد.

دیپلماسی علمی مسئله‌ای به جد مهم است که می‌تواند راهگشای بسیاری از مشکلات حال و آینده باشد. همکاری علمی میان ملت‌ها برای رفع مشکلات و تعارضات مشترک و ایجاد مراودات بین‌المللی بسیار لازم و حتمی است چراکه بسیاری از بحران‌های موجود در دنیای فعلی بدون همکاری چندجانبه علمی بین‌المللی و به تنهایی حل و فصل نمی‌شود. این امر (دیپلماسی علمی) فوایدی همچون دسترسی به تجهیزات و مهارت‌های خاص، امکان مشاهده

هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

شدن در سطح جامعه علمی، کارآمدی در استفاده از زمان و نیروی کار، افزایش قدرت مهارت و قدرت تولید، کاهش هزینه‌ها و تعارض‌ها و چالش‌های بین کشورها و ... را در پی خواهد داشت. (منتظران، جاوید، ۱۳۹۶)

نتیجه‌گیری

به کمک علم، بشریت به شناخت و آگاهی رسیده است و دنیای اطرافش را تا حدی که در توان باشد مورد شناسایی قرار داده است و نسبت به کاربردهای آن در روحيات فردی و اجتماعی انسانها اقداماتی را صورت داده است. پیوسند علم و عالم ناگسستنی است و بی توجهی به عالم، ظلم در حق علم و عامل است و عدم رشد علمی را موجب خواهد شد. ضمناً مبحث عدم رضایتمندی شغلی در وزارتخانه‌های متولی علم در کشور ما (آموزش و پرورش و علوم) در میان کارکنان این دو وزارتخانه که شامل کارمندان و اساتید است، مورد قابل تاملی می باشد که رسیدگی به آن ضروریست. تصحیح نگرش و نوع نگاه مدیران مربوطه نسبت به مقوله علم نیز در زیرمجموعه مدیریت علمی کشور در خور اعتناست. چرخه تمدن‌سازی کشور اگر بر مبنای علم و عالم شکل نگیرد دوامی نخواهد داشت، بنابراین توجه به بسترسازی علم در امر احیای تمدن ایرانی اسلامی اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. حلقه مفقوده در عرصه علم و تمدن‌سازی به‌وسیله آن، تجربه و مهارت است. تجربه و مهارت سرمایه اصلی کشورهای توسعه یافته است و تنها داشتن سرمایه کفایت نمی‌کند. در کنار این موارد ایجاد فرهنگ و روحیه علمی و همچنین بهره‌گیری از دیپلماسی علمی نیز باید از دغدغه‌های مسئولان و همینطور عالمان ما باشد.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. بیانات امام خمینی و مقام معظم رهبری
۳. کسرابی، عرفان (۱۳۹۵)، چیستی علم، sciencestudies.ir
۴. نوریان، محمد، جهانگیر، نرجس (۱۳۹۶)، بومی‌سازی علوم انسانی در ایران، ششمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۵. علامه مجلسی، بحارالانوار، ج ۱، ص ۸۱
۶. زلفی‌گل، محمدعلی (۱۳۹۶)، ساختارهای دانش‌مدار، آموزش و پژوهش هدفمند، پیش‌نیاز اقتصاد مقاومتی، ششمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

بهترین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

۷. صالحی، جواد (۱۳۹۴)، نگاهی اکتشافی به آینده سیاست‌گذاری حرکت علمی کشور، چاپ نشده، مرکز

الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

۸. مصطفوی فرد، حامد (۱۳۹۶)، الگوی ترسیم نقشه جامع علمی به منظور تحقق تحول همه‌جانبه، ششمین

کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

۹. معماری ارزش‌های انسانی بر مبنای حکمت، ۹۲/۱۲/۷، خبرگزاری فارس

۱۰. منتظران، جاوید، (۱۳۹۶)، دیپلماسی علم و فناوری، ششمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت